

Література

1. Сучасні методики профілактики та корекції порушень постави в умовах вищого навчального закладу / А.В. Білоусова, О.М. Лапіна, Н.В. Ніколаєва та ін. // Збірник наукових праць. Серія: "Педагогіка". - 2018. - Вип. 57. - С. 39-47.
2. Корекція порушень постави та розвиток відчуття ритму у студентів вищих навчальних закладів фізичної культури / Л.І. Маслак, Л.В. Рахман, М.В. Іванчук та ін. // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини в умовах сучасного суспільства". - 2019. - С. 28-33.
3. Способи профілактики та корекції порушень постави у студентів фізкультурних спеціальностей / Т.В. Моїсеєнко, Л.В. Рахман, О.І. Савченко та ін. // Збірник наукових праць Криворізького національного університету. Серія: Педагогіка. Психологія. Соціальна робота. - 2018. - Вип. 34. - С. 81-86.
4. Коваленко, Л. П., Салімова, Н. В. (2018). Здоров'язбережувальні технології в фізичному вихованні студентів з порушенням постави. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту, (10), 35-39.
5. Кондратова, О. І., Мартинчук, В. О., & Хоріна, Н. І. (2019). Проблеми розвитку опорно-рухового апарату та корекції порушень постави студентів у вищому навчальному закладі. Медична наука та практика, (1), 22-27.
6. Лисенко, Т. І. (2020). Фізичне виховання студентів з порушеннями опорно-рухового апарату: проблеми та перспективи. Педагогіка вищої та середньої школи, (56), 143-148.

References

- 1.A.V. Bilousova, O.M. Lapina, N.V. Nikolaieva ta in. (2018). Suchasni metodyky profilaktyky ta korektsii porushen postavy v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu. [Modern methods of prevention and correction of postural disorders in the conditions of a higher educational institution]. Zbirnyk naukovykh prats. Serii: "Pedagogika". Vyp. 57. - S. 39-47.
- 2.L.I. Maslak, L.V. Rakhman, M.V. Ivanchuk ta in. (2019). Korektsiia porushen postavy ta rozvytok vidchuttia rytmu u studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv fizychnoi kultury. [Correction of postural disorders and development of a sense of rhythm in students of higher educational institutions of physical education]. Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia, sportu ta zdorovia liudyny v umovakh suchasnoho suspilstva".S. 28-33.
- 3.T.V. Moiseienko, L.V. Rakhman, O.I. Savchenko ta in. (2018). Sposoby profilaktyky ta korektsii porushen postavy u studentiv fizkulturnykh spetsialnostei. [Methods of prevention and correction of postural disorders in students of physical education majors]. Zbirnyk naukovykh prats Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogika. Psykholohiia. Sotsialna robota. Vyp. 34. - S. 81-86.
- 4.Kovalenko, L. P., Salimova, N. V. (2018). Zdoroviazberezhuvalni tekhnologii v fizychnomu vykhovanni studentiv z porushenniam postav. [Health-saving technologies in physical education of students with postural disorders]. Pedagogika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia ta sportu, (10), 35-39.
- 5.Kondratova, O. I., Martynchuk, V. O., & Khorina, N. I. (2019). Problemy rozvytku oporno-rukhovoho aparatu ta korektsii porushen postav studentiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Problems of the development of the musculoskeletal system and correction of postural disorders of students in a higher educational institution]. Medychna nauka ta praktyka, (1), 22-27.
- 6.Lysenko, T. I. (2020). Fyzichne vykhovannia studentiv z porushenniamy oporno-rukhovoho aparatu: problemy ta perspektyvy. [Physical education of students with musculoskeletal disorders: problems and prospects]. Pedagogika vyshchoi ta serednoi shkoly, (56), 143-148.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2023.7(167).14
УДК 796.015.1:794.24

Долбишева Н.Г.
кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри теорії та методики спортивної підготовки
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро
Кондратенко В.В.
доцент кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро
Алфьоров О.А.
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровська академія музики ім. М. Глінки, м. Дніпро
Кусовська О.С.
старший викладач кафедри боксу, боротьби та важкої атлетики
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро

СПЕЦИФІЧНІСТЬ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВИДАХ СПОРТУ

В інтелектуальних видах спорту змагання пов'язані з абстрактно-ігровою діяльністю, до складу яких входять – шахи, шашки, го, спортивний бридж, спортивний покер, сянці та ін. На основі використання методу наукового пізнання, визначена специфічність інтелектуальної підготовки спортсменів в інтелектуальних видах спорту. Підготовка спортсменів-інтелектуалів полягає у спрямованості тренувального процесу на формування компетентностей, реалізації специфічних принципів спортивного тренування, використанні специфічних засобів та методів підготовки. Інтелектуальна підготовка обумовлюється інтелектуальною освітою та вихованням інтелектуальних здібностей. Інтелектуальна освіта розглядається як частка теоретичної підготовки, а інтелектуальні здібності як вища ступень пізнавальної діяльності та яка пов'язана з розвитком якості пам'яті, розумових здібностей та видів мислення. В процесі інтелектуальної підготовки

використовуються специфічні засоби та методи навчання, що сприяють розвитку інтелекту.

Ключові слова: інтелектуальна підготовка, інтелектуальні здібності, інтелектуальна освіта, специфічні компетентності, специфічні принципи, якість пам'яті, розумові здібності, види мислення.

Dolbysheva N.G., Kondratenko V.V., Alforyov O.A., Kusovska O.S. Specificity of the training system in sport of mind. In sport of mind, competitions are related to abstract game activities, which include chess, checkers, go, sports bridge, sports poker, backgammon, etc. Based on the use of the method of scientific knowledge, the specificity of the intellectual training of intellectual-athletes, which is a priority aspect of the training process, is determined. The system of training intellectual-athletes is carried out both from general pedagogical positions and from the process of applied and specialized training and upbringing. Training in such sports consists in the orientation of the training process on: formation of cognitive, creative, practical, communicative and social competences; the implementation of specific principles of the organization of educational and cognitive activities, such as the strength of knowledge assimilation, the connection between theory and practice, emotional and problem-based learning, thoroughness, cyclical development, modeling, computerization and self-management – sports training acquires a new systematic quality training; the use of specific training tools and methods used in solving intellectual training tasks. The intellectual training of an athlete is aimed at the understanding of sports activities and the development of intellectual abilities, without which it is impossible to solve the tasks of sports training in intellectual sports. This training is directly related to the formation of the athlete's motivation, his volitional and special mental training, training in sports technique and tactics, improvement of sportsmanship. Intellectual training is determined by two main aspects: intellectual education and education of intellectual abilities. Intellectual education is related to the transfer of knowledge, and is therefore considered as part of theoretical training. Intellectual abilities as the highest level of cognitive activity and which is associated with the development of the quality of memory, mental abilities and types of thinking. In the process of intellectual training, specific means and methods of learning are used, which contribute to the development of intelligence.

Key words: intellectual training, intellectual abilities, intellectual education, specific competencies, specific principles, quality of memory, mental abilities, types of thinking.

Постановка проблеми. В класифікації неолімпійських видів спорту чітко прослідковується група інтелектуальних видів спорту у яких в процесі змагань здійснюється абстрактно-ігрова діяльність та характерна для них низький рівень рухової діяльності, до складу яких увійшли – шахи, шашки, го, спортивний бридж, спортивний покер, сянци та ін. [7, 8, 11].

Аналізуючи інтелектуальні види спорту, безпосередньо як спорт, можна констатувати, що вони мають суттєві відмінності від олімпійських, професійних та у більшості випадках неолімпійських видах спорту, насамперед: навчально-тренувальний процес та змагальна діяльність обумовлюється низьким рівнем рухової активності; ефективність навчання знаходиться у прямій залежності від рівня розвитку розумових та інтелектуальних здібностей; головне навчально-тренувальне та змагальне навантаження припадає на реалізацію розумових якостей та прояву інтелектуальних зусиль; результат у змаганнях досягається за рахунок абстрактно-логічного обігравання суперника; основним видом спортивної підготовки є спеціальна інтелектуальна підготовка та її складові (теоретична, психологічна, спеціально-практична); принципи, засоби та методи спортивної підготовки носять специфічний характер; фізична підготовка виступають як допоміжна, яка спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, формування різнобічних рухових умінь та навиків, підвищення рівня рухової активності; основним досягненням на міжнародному рівні є присвоєння міжнародних звань (гросмейстера) [20].

Однак не залежно від характерних відмінностей, система підготовки в інтелектуальних видах спорту, як і в інших видах спорту, є довготривалим, цілорічним, спеціально-організованим процесом спрямованого на всебічний розвиток, навчання та виховання спортсменів, який здійснюється на основі організації регулярних навчально-тренувальних занять та змагань [1, 6, 12, 0, 17].

Підготовка спортсменів-інтелектуалів полягає у спрямованості тренувального процесу, реалізації специфічних принципів спортивного тренування, використанні специфічних засобів та методів підготовки, особливостях сторін підготовки та їх планування, структурі тренувального заняття та їх типів, основних закономірностях побудови тренувального процесу у мікро-, мезо-, макроциклах та етапах підготовки, використанні позатренувальних та позазмагальних засобів, здійсненні контролю за підготовленістю [6, 17].

Основною метою системи підготовки в інтелектуальних видах спорту, як і у інших видах, є досягнення високих спортивних результатів у змаганнях національного, європейського та світового рангу, здобуття спортивних знань (гросмейстера). Однак відмінністю є те, що саме в інтелектуальних видах спорту результат досягається, не за рахунок реалізації фізичних, функціональних, техніко-тактичних можливостей та прояву психічно-вольових зусиль, а за рахунок реалізації інтелектуальної (теоретичної), спеціально-практичної підготовленості та психологічної стійкості [20].

Виходячи з мети основними завданнями спортивної підготовки є формування стійкої зацікавленості до занять, набуття спеціальних знань, умінь та навичок з техніки, тактики та стратегії гри потрібних для успішного виступу у змаганнях, засвоєння основних засад психологічно-вольової та фізичної підготовки, виховання високих морально-етичних якостей, засвоєння основних принципів естетики гри та застосування їх у практичній грі.

У відмінності від динамічних видів спорту система підготовки в інтелектуальних видах передбачає формування специфічних компетентностей, які спрямовані на набуття спеціально-базових та фундаментальних знань, інтелектуальних та процесуальних навичок, формування потенційної готовності вирішувати специфічні ігрові завдання, вміння здійснювати науковий пошук з самореалізації необхідних для ефективною змагальною діяльністю. До спеціальних компетентностей відносяться: *пізнавальна* - засвоєння та набуття спеціальних знань, умінь і навичок потрібних для успішного використання базових методів підготовки, засвоєння основ техніки та тактики гри, засвоєння сучасних інформаційних технологій; *практична* – володіння основними принципами ігрової естетики та набуття досвіду власної ігрової діяльності; *творча* – набуття певного рівня розвитку просторового і логічного мислення, уяви, фантазії, здатності проявляти ігрову ініціативу, вміння вирішувати творчі завдання та

реалізувати ігрову творчість, формування потреби до самовдосконалення; *комунікативна* – набуття здатності застосувати у спілкуванні знання мови, уміння змінювати глибину і коло спілкування, реалізація способів взаємодії зі спортсменами, тренерами, суддями, уболівальниками, пресою тощо, використання навиків роботи в групі, вміння встановлювати і підтримувати необхідні контакти в процесі підготовки та змагальної діяльності, реалізація навиків до аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм; *соціальна* – набуття громадської свідомості, національної гідності, реалізація навиків професійної взаємодії в команді, прагнення до створення комфортного та доброзичливого клімату, уміння впливати на суперника та володіти «фізіономікою язика жестів» [10].

Формування компетентностей у спортсменів-інтелектуалів забезпечується через реалізацію складових системи та «підсистеми» підготовки, а саме принципів, змагань та спортивного тренування відповідно до основних видів підготовки й закономірностей їх становлення на різних етапах багаторічної підготовки та системних факторів, що впливають на систему підготовки в цілому [6, 9, 10, 20].

Досягнення спортивної майстерності та максимально спортивних результатів в інтелектуальних видах спорту важливе місце займає розумовий та інтелектуальний розвиток спортсменів. Тому навчально-тренувальний процес цілеспрямований на розвиток інтелектуальних можливостей безпосередньо мислення та логіки, а також формування прийомів розумової діяльності, саме прийомів – абстракції, узагальнення та конкретизації; аналізу, синтезу та порівняння; індуктивних та дедуктивних висновків та висновків по аналогії; розуміння, засвоєння зв'язків та відношень; формування понять, класифікації та систематизації. Ураховуючи таку специфіку система підготовки спортсменів-інтелектуалів включає в себе окремі складові, які не притаманні динамічним видам спорту – специфічні принципи організації навчально-пізнавальної діяльності, специфічні засоби та методи спортивного тренування, які спрямовані на розвиток розумових та інтелектуальних здібностей, формування знань та навиків ведення змагальної гри, використання сучасних інформаційних технологій та методів [1, 12, 17, 20].

Ефективна система підготовки можлива за умов реалізації принципів спортивного тренування, що відображають основні закономірності побудови тренувального процесу та планування тренувальних навантажень, ставлення спортивної форми та формування тренуваності спортсменів [5, 11, 14]. У навчально-науковій літературі науково обґрунтовані дидактичні принципи навчання [4, 11, 14], специфічні принципи спортивного тренування [2, 5, 11, 14] та спеціальні дидактичні принципи, які адаптував Ю.К. Гавердовський (1991) до практики спорту. Однак, вони мають відмінності у трактовці відносно фізичного навантаження, так як в інтелектуальних видах спорту необхідно зазначити розумове або інтелектуальне навантаження.

Окремого тлумачення підлягають специфічні принципи організації навчально-пізнавальної діяльності. Це обумовлюється тим, що навчально-тренувальний процес в інтелектуальних видах спорту безпосередньо, з одного боку пов'язаний з навчальною діяльністю, як зазначалось вище, з формування знань, розвитку розумових та інтелектуальних здібностей, а з іншого – пізнавальна діяльність спортсмена є основним фактором який впливає на ефективність навчально-тренувального процесу та результат змагальної діяльності. Саме використання принципів – міцності засвоєння знань, зв'язку теорії із практикою, емоційного та проблемного навчання, ґрунтовності, циклічності розвитку, моделювання, комп'ютеризації та самоуправління – спортивне тренування набуває нової системно якісної підготовки [10].

Формування у процесі багаторічної підготовки вищезазначених специфічних компетентностей у спортсменів-інтелектуалів, які формуються на основі закономірностей та реалізації специфічних принципів організації навчально-пізнавальної діяльності, підтверджують ствердження Л.П. Матвеев (2010) щодо системи підготовки спортсменів з загальнопедагогічних позицій як процесу прикладно-спеціалізованого навчання та виховання.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дослідження виконане згідно Зведеного плану НДР Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту 2021-2025 рр. за темою «Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів у неолімпійському спорті (державний реєстраційний номер 0121U109266).

Мета дослідження: розкрити специфічність системи підготовки в інтелектуальних видах спорту на прикладі інтелектуальної підготовки.

Результати власних досліджень.

Спортивна підготовка в інтелектуальних видах спорту, являє собою спеціалізований процес, який ґрунтується на використанні специфічних засобів для розвитку розумових та інтелектуальних здібностей, що обумовлюється інтелектуальною, спеціально-практичною та психологічною готовністю спортсмена до досягнення найвищих спортивно-інтелектуальних результатів

В інтелектуальних видах спорту, як і в інших, спортивне тренування спрямоване на становленні різних сторін підготовки, перевага кожної залежить у відповідності до специфіки виду спорту. Так, пріоритетними сторонами підготовки є інтелектуальна, спеціально-практична, психологічна, які є основними та взаємодоповнюючими, та фізична, яка виступає як допоміжна й спрямована безпосередньо на зміцнення здоров'я та підвищення рухової активності. Крім цього в залежності від завдань сторін підготовки використовуються специфічні засоби та методи спортивного тренування [1, 12, 15, 0, 17].

Інтелектуальна підготовка спортсмена спрямоване на осмислення спортивної діяльності та на розвиток інтелектуальних здібностей, без яких неможливе вершення завдань спортивної підготовки в інтелектуальних видах спорту.

Інтелектуальна підготовка має пряме відношення до формування мотивації спортсмена, його вольової та спеціально-психічної підготовки, навчання спортивної техніки та тактики, вдосконаленню спортивної майстерності. В.Н. Платонов та К.П. Сахновський (1988) зазначають, що інтелектуальна підготовка спрямована на забезпечення творчої активності щодо безпосередньої участі спортсмена в навчально-тренувальному процесі та змагальній діяльності, а також творчого аналізу який пов'язаний з пізнавальною діяльністю. Крім цього процеси сприйняття, аналізу, порівняння, узагальнення та прогнозування ефективно впливають на якість тренувальної та змагальної діяльності.

У навчальних програмах для дитячо-юнацький спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацький шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності з шашок і шахів та інших програм зазначена лише теоретична підготовка, що є помилковим [1, 10, 0, 17]. Оскільки, на основі використання методів наукового пізнання – абстрагування та аналогії – інтелектуальна підготовка має два основних аспекти – інтелектуальну освіту та виховання інтелектуальних здібностей (рис. 1).

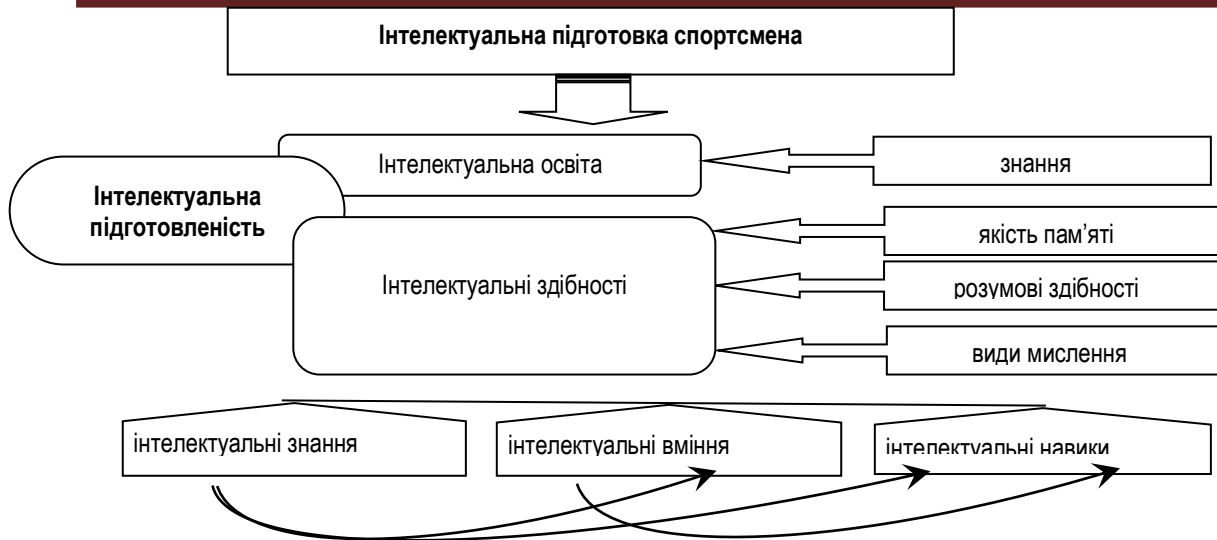

Рис. 1. Аспекти інтелектуальної підготовки та її компоненти

Науковці зазначає, що інтелектуальна освіта пов'язана з освітньою стороною, що обумовлюється передачею знань, і тому розглядається як частка по відношенню до теоретичної підготовки. М.П. Пітін (2015) вказує на те, що теоретична підготовка, з одного боку є самостійною структурною одиницею, а інтелектуальна її компонентом, з іншого вона є складовою інтелектуальної та складає основу спеціальної практичної [13].

До комплексу інтелектуальної освіти відносяться знання світоглядного, мотиваційного, спортивно-етичного та спортивно-прикладного характеру [2, 10, 12, 0].

Передача та засвоєння теоретичних знань у процесі підготовки спортсменів-інтелектуалів здійснюється у відповідності науково-методичних підходів М.П. Пітіна (2015) [13]. Однак, першорядним значенням теоретичних занять є самоосвіта та виховання пізнавальних інтересів [1, 0, 17, 20].

Процес інтелектуальної освіти спортсменів здійснюється на основі лінійного та концентричного (комбінованого) методу побудови навчально-тренувального заняття. Лінійний метод передбачає викладання тематичного теоретично-практичного матеріалу шляхом поступового нагромадження обсягу інформації та ускладнення завдань щодо його засвоєння відповідно до програми. Концентричний метод передбачає вивчення тематичних розділів не посліпль один за одним, а частками, що дозволяє тренеру теоретичні заняття зробити більш різноманітнішими та за певний період охопити відразу одну – дві чи більш тем з кожного розділу. Наприклад, у шахах протягом тижня одне заняття присвячується окремим темам дебюту, одне – середині гри, одне – ендшпілю, а в подальшому іншим темам даного розділу, при цьому є змога повернутися до попередніх тем, щоб закріпити знання розглянутого матеріалу [0, 17].

Другим аспектом інтелектуальної підготовки, як зазначалося вище, є виховання інтелектуальних здібностей як вищої ступені пізнавальної діяльності до спортивної діяльності в цілому [18, 21]. Інтелектуальні здібності спортсмена-інтелектуала реалізуються від тієї стратегії, яку він обрав в залежності від ігрової (проблемної) ситуації, що виникла та здатності вирішити її на основі пошуку різних варіантів.

Виховання інтелектуальних здібностей обумовлені розвитком якості пам'яті, розумових здібностей та видів мислення, що на пряму впливають на формування специфічних компетентності спортсмена-інтелектуала:

розвитком якості пам'яті, а саме: *швидкість запам'ятовування* – здатність оперативно запам'ятовувати значний обсяг змістової ігрової інформації, який виникає в процесі гри; *точність пам'яті* – здатність максимально точно відтворювати ігрові позиції та ситуації, з подальшим виконанням точних тактичних дій; *тривалість збереження засвоєного матеріалу* – здатність до тривалого збереження інформації, яка необхідна спортсмену відповідно до часу її реалізації; *готовність пам'яті* – вміння швидко згадувати основні позиції ігрової ситуації та вилучати з пам'яті інформацію з техніки та тактики гри яка необхідна в процесі змагальної діяльності.

розвитком розумових здібностей, зокрема: *аналітичну* – здатність здійснювати всебічний аналіз ігрової діяльності, ділити основні смислові та логічні рішення, визначати взаємозв'язки ігрових позицій, порівнювати і зіставляти між собою різні фрагменти ігрової ситуації; *критичну* – здатність критично оцінювати результати ігрової діяльності, піддавати її критичній оцінці, відкидати невірне рішення, відмовлятися від розпочатих дій, якщо вони не є результативними; *логічну* – здатність міркувати, мислити і аналізувати не порушуючи принципів логіки гри, вміння робити правильні, логічні і послідовні висновки щодо реалізації тактики та стратегії гри; *дедуктивну* – здатність визначати (виділяти) загальні та основні ігрові позиції з великого масиву і правильно формулювати їх, узагальнювати та знаходити закономірності між ними; *прогностичну* – вміння планувати наперед ігрові ходи, формувати модель майбутніх ігрових позицій і одночасно мати різні альтернативні варіанти техніки та тактики гри

розвитком видів мислення, таких як: *діюче мислення* – здатність вирішувати конкретні завдання в умовах ігрової діяльності, за рахунок взаємодії та реалізації розумових здібностей та вміння переходити від розміркування до конкретної дії; *широту мислення* – здатність охопити ігрову ситуацію в цілому, визначати стандартні та нестандартні варіанти рішень з урахуванням ігрових позицій та передбачати проблеми, які можуть виникнути в процесі тренувальної та змагальної діяльності; *образне мислення* – здатність порівнювати різні за змістом ігрові ситуації, передбачувати та на рівні свідомості їх вирішувати з урахування обсягу базових та фундаментальних знань; *абстрактне мислення* – здатність знаходити загальні та відмінні закономірності ігрових ситуацій, відносно використання ходів та ігрових систем;

евристичне - здатність продуктивно вирішувати проблеми, які виникають в процесі ігрової ситуації; творче мислення – здатність до аналізу ігрових ситуацій або ігрових завдань з знаходженням нових продуктивних рішень.

Таким чином, інтелектуальні здібності характеризуються концентрацією уваги під час навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності; здатністю до оперативної переробки отриманої інформації в результаті спостереження, і реалізації її у відповідності до ігрової ситуації; здатністю до запам'ятовування, збереження та відтворення інформації; здатністю мислити та міркувати, що забезпечує продуктивність розумової діяльності; здатністю приймати рішення щодо виконання ігрових дій з випередженням очікувальних дій суперника; здатністю проводити всебічний аналіз, оцінювати та планувати власну тренувальну та змагальну діяльність; вміння порівнювати та продуктивно вирішувати проблеми, що виникають в процесі ігрової діяльності тощо.

Для досягнення необхідного рівня інтелектуальних здібностей спортсменів необхідно використовувати засобів, які сприяють розвитку насамперед інтелекту. До них відносять захоплюючі, дидактичні, сюжетно-рольові та інтелектуальні ігри, а також інтелектуальні завдання в віршах, ребусах, головоломках, кросвордах, схемах, опорних таблицях і т.п. Найбільш ефективними методами є поєднання словесного методу з наочним, варіативного та повторного виконання групових та індивідуальних завдань, колового тренування у вигляді схем-символів інтелектуальних та ігрових вправ з послідовною їх зміною складності (інтелектуального навантаження), а також метод диспуту, «головного штурму», «бліц-запитань», «демаршу», роботи з літературою та на комп'ютері, розгляду та аналізу при виконанні інтелектуальних завдань і ігрових партій [1, 11, 18]. Підбір методів та засобів здійснюється в залежності від етапу підготовки та займає різне вагоме місце в навчально-тренувальному процесі.

Можна констатувати, що реалізація інтелектуальної підготовленості спортсменів-інтелектуалів проходить через інтелектуальні (теоретичні) знання, інтелектуальні уміння та інтелектуальні навички [10, 20].

Реалізація інтелектуальних знань, умінь та навичок спортсменів здійснюється через причинно-наслідкові зв'язки тренувального процесу, в основі яких лежать вікові психологічні особливості, основні принципи навчання, послідовність використання засобів та методів інтелектуальної підготовки та формування змагального досвіду.

Необхідно зазначити, що в процесі виховання інтелектуальних здібностей необхідно підтримуватися наступних принципів – поетапного збільшення обсягу роботи з інтелектуальною інформацією, підвищення рівня самостійності в виконанні інтелектуальних завдань, розширення інтеграції знань та способів інтелектуальної діяльності, обов'язкового навчання способами міркування з використанням варіативності та ускладнення інтелектуальних завдань; формування творчих здібностей.

Висновки. Спортивна підготовка в інтелектуальних видах спорту має свої специфічні відмінності відносно сторін підготовки, що обумовлено абстрактно-ігровою змагальною діяльністю, а досягнення спортивного результату залежить від реалізації інтелектуальних можливостей спортсмена, тому інтелектуальна підготовка складає основу навчально-тренувального процесу, що обумовлюється інтелектуальною освітою та вихованням інтелектуальних здібностей.

Інтелектуальна підготовка в навчально-тренувальному процесі спрямована на формування інтелектуальної освіти та виховання інтелектуальних здібностей.

В процесі інтелектуальної підготовки використовуються специфічні засоби та методи навчання, що сприяють розвитку інтелекту.

Перспективами подальшого дослідження є визначення основних методів розвитку та вдосконалення розумових та інтелектуальних здібностей для представників інтелектуальних видів спорту.

Література

1. Березін В.Г. Тимошенко Л.В., Захарчук І.Р. Шахи. *Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності*. Київ, 2008. 44 с.
2. Бубка С.Н., Платонов В.М. Система олімпійської підготовки: основи менеджменту. Київ: Перша друкарня, 2018. 624 с.
3. Височіна Н.Л. *Самооцінка кваліфікованих шахістів та її вплив на результати спортивної діяльності*: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих.: 24.00.01 / Національний університет фізичного. виховання і спорту України. Київ, 2011.20 с.
4. Волков Л.В. Теорія і методика дитячого та юнацького спорту. Вид. 2-е, пер. і доп. Київ: Освіта України, 2016. 464 с.
5. Демінський О.Ц. *Дидактичні основи оптимізації спортивного тренування*. Київ : Вища школа, 2001. 242 с.
6. Долбишева Н.Г. Методичні основи етапів багаторічного процесу спортивної підготовки в інтелектуальних видах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. Дніпропетровськ, 2016. № 2. С. 48-55.
7. Долбишева Н.Г. Наукові підходи до класифікації неолімпійських видів спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2014. № 2. С. 31-39.
8. Долбишева Н.Г. Основні напрями неолімпійського спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2014. № 1. С.138-144.
9. Долбишева Н. Системні фактори підготовки спортсменів в інтелектуальних видах спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. №2. С. 59-68
10. Долбишева Н. Теоретико-методичні положення інтелектуальної підготовки як основа досягнення спортивного результату в інтелектуальних видах спорту. *Фізична культура і спорт: збірник наукових праць*. Житомир: Вид-во ФОП Євенок О. О., 2016. Вип. 2. С. 139-145.
11. Келлер В.С., Платонов В.М. *Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів*. Львів : Українська Спортивна Асоціація, 1992. 270 с.
12. Обелець І. С. *Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «Шашки» 4 роки навчання*. Путивль, 2014. 12 с.
13. Пітин М. *Теоретична підготовка в спорті* : монографія. Львів : ЛДУФК, 2015. С. 172-267.
14. Платонов В. Н., Сахновский К. П. *Подготовка юного спортсмена*. Киев : Радянська школа, 1988. 288 с.
15. Чижевська Н. Особливості змісту занять інтелектуальними видами спорту дітей дошкільного віку на матеріалі шашок. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 2. С. 25-29. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.1.25-29>

16. Шахи. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Київ : Республіканський науково-методичний кабінет Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, 2008. 44 с.
17. Шахи. Навчальна програма для закладів позашкільної освіти, загальноосвітніх навчальних закладів і палаців культури та творчості / Під ред. В. О. Вінниченко, О. М. Коваль та ін. Київ: Спортивний комітет України, 2010. 84 с.
18. Юнусов Ш.Ю. Педагогические основы развития интеллектуальных способностей школьников средствами компьютерной технологии: на материалах Республики Таджикистан: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Кулябский государственный университет имени Абуабдуллох Рудаки. Куляб, 2009. 185 с.
19. Alice G. Walton. *Feed Your Head*. URL: <http://www.thedoctorwillseeyounow.com/content/nutrition/art3258.htm>
20. Dolbysheva N. Fundamentals of long-term training systems in mind sports *Human Movement*. 2020; 21 (3): 1–20; doi: <https://doi.org/10.5114/hm.2020.9134>
21. Lupandin V., Surnina O. Subjective scales of an «active» and «passive» time. *Proc. 8-th Ann. Meeting of the ISR. Stockholm, Sweden*, 1992. P. 125.

References

1. Berezin V.G. Tymoshenko L.V., Zakharchuk I.R. *Chess. Curriculum for children's and youth sports schools, specialized children's and youth schools of the Olympic reserve, schools of higher sports skills*. Kyiv, 2008. 44 p.
2. Bubka S.N., Platonov V.M. *System of Olympic training: basics of management*. Kyiv: First Printing House, 2018. 624 p.
3. Vysochyna N.L. *Self-esteem of qualified chess players and its influence on the results of sports activities*: autoref. Dis... Cand. sciences in physics ex.: 24.00.01 / National University of Physics. education and sports of Ukraine. Kyiv, 2011.20 p.
4. Volkov L.V. *Theory and methodology of children's and youth sports*. Kind. 2nd, trans. and additional Kyiv: Education of Ukraine, 2016. 464 p.
5. Deminskii O.T. *Didactic bases of optimization of sports training*. Kyiv: Higher School, 2001. 242 p.
6. Dolbysheva N.G. Methodological foundations of the stages of the multi-year process of sports training in intellectual types. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*. Dnipropetrovsk, 2016. No. 2. P. 48-55.
7. Dolbysheva N. G. Scientific approaches to the classification of non-Olympic sports. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*. 2014. No. 2. P. 31-39.
8. Dolbysheva N.G. Main directions of non-Olympic sport. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*. 2014. No. 1. P.138-144.
9. Dolbysheva N. Systemic factors of training athletes in intellectual sports. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*. 2017. No. 2. P. 59-68.
10. Dolbysheva N. Theoretical and methodological provisions of intellectual training as a basis for achieving sports results in intellectual sports. *Physical culture and sport: a collection of scientific papers*. Zhytomyr: Publication of FOP Evenok O. O., 2016. Issue 2. P. 139-145.
11. Keller V.S., Platonov V.M. *Theoretical and methodological basis of training athletes*. Lviv: Ukrainian Sports Association, 1992. 270 p.
12. Obelets, I.S. *Curriculum for extracurricular education of the scientific and technical direction "Checkers" 4 years of study*. Putivl, 2014. 12 p.
13. Pityn M. *Theoretical training in sports*: monograph. Lviv: LDUFK, 2015. P. 172-267.
14. 5. Platonov V.N., Sakhnovskiy K.P. *Preparation of a young athlete*. Kyiv: Radianska shkola, 1988. 288 p.
15. Chyzhevska N. Peculiarities of the content of classes in intellectual sports of preschool children on the material of checkers. *Theory and methodology of physical education and sports*. 2022. No. 2. P. 25-29. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.1.25-29>
16. *Chess. Curriculum for children's and youth sports schools, specialized children's and youth schools of the Olympic reserve, schools of higher sports skills*. Kyiv: Republican Scientific and Methodological Office of the Ministry of Family, Youth and Sports of Ukraine, 2008. 44 p.
17. *Chess. Curriculum for out-of-school education institutions, general educational institutions and palaces of culture and creativity* / Ed. V. O. Vinnychenko, O. M. Koval and others. Kyiv: Sports Committee of Ukraine, 2010. 84 p.
18. Yunusov Sh. Yu. *Pedagogical foundations for the development of the intellectual abilities of schoolchildren by means of computer technology: based on the materials of the Republic of Tajikistan*: thesis ... cand. ped. Sciences: 13.00.01 / Kulyab State University named after Abuabdulloh Rudaki. Kulyab, 2009. 185 p.
19. Alice G. Walton. *Feed Your Head*. URL: <http://www.thedoctorwillseeyounow.com/content/nutrition/art3258.htm>
20. Dolbysheva N. Fundamentals of long-term training systems in mind sports *Human Movement*. 2020. 21(3). P. 1–20. <https://doi.org/10.5114/hm.2020.9134>
21. Lupandin V., Surnina O. Subjective scales of an «active» and «passive» time. *Proc. 8-th Ann. Meeting of the ISR. Stockholm, Sweden*, 1992. P. 125.